

V. KRONIKA

80 lat katedr historycznoprawnych na Uniwersytecie Łódzkim (1945–2025)¹

Wstęp

W 2025 r. przypada 80. rocznica powstania Uniwersytetu Łódzkiego i funkcjonującego w jego ramach Wydziału Prawa i Administracji². Jest to dobra okazja do krótkiego przypomnienia dziejów działających na tym Wydziale katedr historycznoprawnych³ oraz sylwetek pracowników naukowych, wśród których nie brakowało wybitnych przedstawicieli tej dyscypliny⁴.

Szczegółowe przedstawienie biografii i bogatego dorobku badaczy łódzkiego ośrodka wykroczyłoby znacząco poza wąskie ramy niniejszej publikacji. Ich życie

¹ W artykule pominięto dzieje Katedry Prawa Rzymskiego i Katedry Doktryn Polityczno-Prawnych UŁ, które funkcjonują dziś jako odrębne jednostki.

² Mimo formalnego powołania do życia UŁ dekretem z 24 maja 1945 r. Wydział Prawno-Ekonomiczny (taką nazwę nosił obecny Wydział Prawa i Administracji w latach 1945–1948) funkcjonował już od marca tego roku. J. Waszczyński, J. Wróblewski, *Wydział Prawa w latach 1945–1969* [w:] A. Liszewska, A. Pikulska-Radomska (red.), *70 lat Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego*, Łódź 2015, s. 15.

³ W opisywanym okresie zmianom ulegała struktura wewnętrzna Wydziału. W latach 1945–1970 jako jednostki naukowo-dydaktyczne funkcjonowały katedry, a w ramach katedr zakłady (w wydawanych corocznie spisach wykładów i składach osobowych UŁ używany był w pierwszych latach wyłącznie termin „zakład”), w 1970 r. wprowadzono strukturę instytutową, natomiast w okresie przemian politycznych 1980/1981 r. na Wydziale Prawa i Administracji powrócono do struktury katedralnej. W. Puś, *Zarys historii Uniwersytetu Łódzkiego*, Łódź 2020, s. 233.

⁴ Przypominając postaci nieżyjących już pracowników katedr historycznoprawnych UŁ, korzystałem z akt personalnych Archiwum UŁ, biografii, not biograficznych, kronik i nekrologów. Źródłem bezcennych informacji o historii katedr i osobach w nich zatrudnionych były również nieformalne rozmowy na zebraniach i seminariach katedralnych oraz osobiste wspomnienia uczniów i kolegów ze środowiska naukowego. W zakresie ostatnich dwóch dekad informacje te uzupełniono o opinie i refleksje autora tekstu.

i twórczość naukowa były już zresztą przedmiotem odrębnych rozpraw i recenzji prezentowanych na łamach szeregu czasopism branżowych⁵. Warto dodać, że o krótkie podsumowanie i ocenę naukowej działalności przedstawicieli łódzkiego środowiska historycznoprawnego pokusił się sam Juliusz Bardach⁶. Od tego czasu minęło jednak ćwierć wieku, warto więc uzupełnić jego spostrzeżenia i rozszerzyć je o XXI wiek, jak również cofnąć się pamięcią do okoliczności powstania oraz zmian, jakie zachodziły w katedrach historycznoprawnych Uniwersytetu Łódzkiego w ciągu minionych 80 lat.

1. Lata 1945–1950

Już pod koniec marca 1945 r. odbyły się pierwsze wykłady na łódzkim Wydziale Prawno-Ekonomicznym⁷. W gronie wykładowców znaleźli się specjaliści z zakresu historii prawa i ustroju: Bolesław Wilanowski, Marian Grabski, Witold Sawicki (od listopada 1945 r.)⁸ i Stanisław Śreniowski. W ciągu kolejnych kilkunastu miesięcy ukształtowana została struktura wewnętrzna Wydziału. Według pierwszego oficjalnego spisu od roku akademickiego 1946/1947 wśród 23 katedr na Wydziale Prawno-Ekonomicznym funkcjonowały cztery katedry historycznoprawne: Katedra Prawa Rzymskiego, Katedra Historii Ustroju Polski, Katedra Historii Sądowego Prawa Polskiego oraz Katedra Historii Prawa na Zachodzie Europy⁹.

W kwietniu 1946 r. na czele Katedry Historii Ustroju Polski stanął doktor habilitowany Uniwersytetu Wileńskiego Seweryn Wysłouch (1900–1968). Zaledwie po trzech miesiącach zrezygnował jednak z posady w Łodzi na rzecz Uniwersytetu Wrocławskiego, z którym związał się naukowo na stałe, obejmując kierownictwo tamtejszej Katedry Historii Ustroju Polski¹⁰. Jego miejsce, w funkcji zastępcy profesora, zajął przybyły z Krakowa absolwent Uniwersytetu Jana Kazimierza we

⁵ W tekście przywołuję tylko najważniejsze publikacje pracowników katedr historycznoprawnych UŁ.

⁶ J. Bardach, *Łódzki ośrodek historyczno-prawny na tle polskiej nauki historii prawa*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2000, t. 52, z. 1–2, s. 436–439. Przeglądu osiągnięć naukowych łódzkich historyków prawa dokonali również J.S. Matuszewski, Z. Rymaszewski, *Dorobek naukowy pięćdziesięciolecia Katedr Historii Państwa i Prawa Polskiego i Powszechnej Historii Państwa i Prawa*, „Acta Universitatis Lodzianis. Folia Iuridica” 1997, t. 64, s. 31–39.

⁷ B. Baranowski, K. Baranowski, *Pierwsze lata Uniwersytetu Łódzkiego 1945–1949*, Łódź 1985, s. 33.

⁸ Szerzej: P. Hemperek, Sawicki Witold [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 35, Warszawa–Kraków 1994, s. 346–348.

⁹ *Skład osobowy i spis wykładów na rok akademicki 1946–1947*, Łódź 1947, s. 42–44.

¹⁰ Szerzej: K. Orzechowski, *Seweryn Wysłouch (1900–1968)*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1968, t. 20, z. 2, s. 191–194.

Lwowie i Uniwersytetu Jagiellońskiego, jeden z najzdolniejszych uczniów Oswalda Balzera, Przemysława Dąbkowskiego i Stanisława Kutrzeby, dr Stanisław Śreniowski (1912–1957)¹¹.

Katedrę Historii Sądowego Prawa Polskiego powierzono, również na stanowisku zastępcy profesora, łodzianinowi – dr. Marianowi Grabskiemu (1897–1965), absolwentowi studiów prawniczych KUL i adwokatowi (od 1940 r. przy Sądzie Arcybiskupim).

Również w 1946 r. kierownictwo Katedry Historii Prawa na Zachodzie Europy objął sam dziekan łódzkiego Wydziału Prawno-Ekonomicznego, profesor zwyczajny teologii dogmatycznej i prawa kościelnego, były dziekan Wydziału Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Wileńskiego, delegat Ministerstwa do Spraw Szkolnictwa Akademickiego i jeden ze współzałożycieli Uniwersytetu Łódzkiego – Bolesław Wilanowski (1885–1952), specjalizujący się w prawie kanonicznym¹² (w 1945 r. stanął na czele zlikwidowanej rok później Katedry Prawa Kościelnego i Małżeńskiego), który po przenosinach do Łodzi z powodzeniem powiększał swój naukowy dorobek także w nowej dziedzinie¹³.

Przez następne cztery lata grono pracowników wszystkich trzech katedr zasilił kolejni naukowcy. Na szczególną uwagę zasługuje zatrudnienie w tym okresie w roli asystenta Henryka Grajewskiego, późniejszego kierownika jednej z katedr. Natomiast w 1949 r. za sprawą Stanisława Śreniowskiego łódzkie środowisko zyskało nieocenionego badacza w osobie powracającego z emigracji docenta etatowego doktora habilitowanego historii prawa polskiego i litewskiego Uniwersytetu Wileńskiego – Jana Adamusa¹⁴. Trzeba jednak przyznać, że w początkowym trudnym okresie kompletowania kadry uniwersyteckiej do pracy, m.in. w katedrach historycznoprawnych, przyjmowano osoby chętne, choć nie zawsze utalentowane i predysponowane do pracy naukowej lub dydaktycznej.

¹¹ O okolicznościach przeprowadzki do Łodzi S. Śreniowskiego: K. Śreniowska, *Moje życie*, oprac., wstęp i komentarz J. Kolbuszewska, R. Stobiecki, Łódź 2018, s. 119–120.

¹² *Rozwój historyczny procesu kanonicznego*, t. I: *Proces kościelny w starożytności chrześcijańskiej* (1929).

¹³ O drodze naukowej B. Wilanowskiego: J.R. Bar, *Prof. Bolesław Wilanowski (30 I 1885 – 4 X 1952)*, „Prawo Kanoniczne: kwartalnik prawno-historyczny” 1979, t. 22, z. 1–2, s. 259–263; T. Szulc, *Bolesław Wilanowski (1885–1952)* [w:] A. Liszewska, A. Pikulska-Radomska (red.), *70 lat Wydziału Prawa...*, s. 213–216; A. Dębiński, *O profesorze Bolesławie Wilanowskim – nieco zapomnianym wileńskim uczonym*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio G” 2024, t. 51, z. 3, s. 55–69.

¹⁴ W 1944 r. J. Adamus został zatrudniony na Polskim Wydziale Prawa w Uniwersytecie w Oksfordzie jako wykładowca historii prawa polskiego.

2. Lata 1950–2016

W 1950 r. w wyniku zmian strukturalnych dwie katedry: Katedra Historii Ustroju Polski oraz Katedra Historii Sądowego Prawa Polskiego zostały połączone w Katedrę Historii Państwa i Prawa Polskiego, natomiast Katedrę Historii Prawa na Zachodzie Europy przekształcono w Katedrę Powszechnej Historii Państwa i Prawa¹⁵. Na czele pierwszej z nich stanął habilitowany w 1949 r. Stanisław Śreniowski, a drugiej – początkowo w roli p.o. kierownika – Jan Adamus.

2.1. Katedra Historii Państwa i Prawa Polskiego

Kierowanie Katedrą przez Stanisława Śreniowskiego przypadło na trudny okres rozkwitu młodej uczelni, która musiała wciąż się mierzyć z nowymi wyzwaniami i problemami – programową reorganizacją studiów, rezygnacją części starszej kadry naukowej czy zawirowaniami politycznymi wpływającymi na funkcjonowanie Uniwersytetu¹⁶. Po kilkuletnich rozsadach personalnych udało się jednak zbudować solidny zespół naukowy, w skład którego weszli m.in.: Filomena Bortkiewicz, Henryk Grajewski, Mateusz Siuchniński i Stanisław Zagórny. Szczególnie dwoje pierwszych miało w przyszłości odegrać znaczącą rolę w historii Katedry.

Sam Śreniowski, wówczas już profesor nadzwyczajny, od czasu przyjazdu do Łodzi przeszedł w swojej drodze naukowej istotną przemianę: okres przedwojenny i lata okupacji to przede wszystkim badania nad szeroko rozumianą historią ustroju¹⁷, a u schyłku lat 40. nastąpiło przekierowanie zainteresowań naukowych na nowy obszar – historię chłopów polskich. Odtąd poświęcił się tematyce ustroju społecznego wsi, początkowo okresu I Rzeczypospolitej¹⁸, później także wieku XIX¹⁹. Zafascynowanie problematyką chłopską, przybierające postać modnej w tym czasie „chłopomanii”, można łączyć z reorientacją ideologiczną, jaką przeszedł on w czasie

¹⁵ Podział na Katedrę Historii Państwa i Prawa Polskiego oraz Katedrę Powszechnej Historii Państwa i Prawa przeprowadzony nie tylko na Uniwersytecie Łódzkim był przedmiotem krytyki środowiska historyków prawa już w latach 50. Przede wszystkim zwracano uwagę na jego sztuczny charakter. Szerzej: W.M.B., *Z prac Katedr Historii Państwa i Prawa Polskiego*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1956, t. 8, z. 1, s. 390.

¹⁶ J. Kodrębski, *Wydział Prawa w latach 1945–1995* [w:] A. Liszewska, A. Pikulska-Radomska (red.), *70 lat Wydziału Prawa...*, s. 25.

¹⁷ *Organizacja sejmiku halickiego* (1938); *Historia ustroju Śląska* (praca powstała jeszcze w czasie wojny, jej publikacja nastąpiła dopiero w 1948 r.).

¹⁸ *Dzieje chłopów w Polsce. Szkic o ustroju społecznym* (1947); *Zbiegostwo chłopów w dawnej Polsce jako zagadnienie ustroju społecznego* (1948); *Oznaki regresu ekonomicznego w ustroju folwarczno-pańszczyźnianym w Polsce od schyłku XVI w.* (1954); *Kwestia chłopów w Polsce w XVII wieku. Szkice* (1955).

¹⁹ *Uwłaszczenie chłopów w Polsce* (1956).

wojny²⁰ – otóż Śreniowski był zwolennikiem zmian politycznych zachodzących w Polsce i aktywnie angażował się w promarksistowską przebudowę nauki²¹.

Biorąc pod uwagę postawę ideową²² i prężnie rozwijającą się karierę akademicką wciąż młodego przecież naukowca, uzyskanie profesury wydawało się tylko kwestią czasu. Tytułu Śreniowski jednak nie doczekał – zginął tragicznie latem 1957 r.²³ Jego nagła śmierć była wielką stratą dla rozwijającego się środowiska łódzkich historyków prawa²⁴. Śreniowski był bowiem wyróżniającym się inteligencją uczonym i pełnym pasji, władającym ciętym językiem, błyskotliwym polemistą. Postrzegano go zarazem jako osobę niełatwą we współpracy, despotycznie narzucającą podwładnym swoją wolę, nietolerującą przy tym sprzeciwu²⁵. Mimo to jeden z najbliższych współpracowników Stanisława Śreniowskiego, Jan Adamus, w pośmiertnych wspomnieniach o nim napisał: „odszedł od nas człowiek nie tylko dzielny, ale też dobry i szlachetny”²⁶.

²⁰ Według Jana Adamusa Śreniowski przeszedł wówczas wyraźną metamorfozę – z osoby „o umyśle głębszym, skłonny do rozważań metodologicznych” w okresie przedwojennym do zadeklarowanego marksisty w latach 40. J. Adamus, *Stanisław Śreniowski*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1958, t. 10, z. 1, s. 252.

²¹ T. Szulc, *Stanisław Śreniowski (1912–1957)* [w:] A. Liszewska, A. Pikulska-Radomska (red.), *70 lat Wydziału Prawa...*, s. 198. Warto dodać, że także zatrudnieni w Katedrze asystenci, w tym późniejsza kierownik F. Bortkiewicz, byli „zachęcani” przez Śreniowskiego do badania problematyki chłopskiej. J.S. Matuszewski, *Filomena Bortkiewicz (1920–1993)* [w:] ibidem, s. 59–60.

²² S. Śreniowski od 1948 r. należał do Marksistowskiego Zrzeszenia Historyków. Z. Romek, *Zapomniany historyk – Stanisław Śreniowski (1912–1957)*, „Klio Polska. Studia i Materiały z dziejów historiografii polskiej XIX–XX w.” 2012, nr 6, s. 90. Z. Rymaszewski wspomina: „Stanisław Śreniowski był w Łodzi jedynym w latach pięćdziesiątych historykiem prawa o jednoznacznie marksistowskiej orientacji”. *Z profesorem Zygfrydem Rymaszewskim rozmawia Henryk Olszewski*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2007, t. 59, z. 1, s. 236.

²³ Wniosek Uniwersytetu Łódzkiego o nadanie S. Śreniowskiemu tytułu profesora zwyczajnego złożono do Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej wiosną 1957 r. O okolicznościach jego śmierci pisze K. Śreniowska, *Moje życie*, s. 160–161.

²⁴ Jak wspomina J. Adamus, śmierć prof. Śreniowskiego wywołała w Polsce „głębokie wrażenie, niezwykle smutne”, a „zmarłemu towarzyszył do grobu żal powszechny”. J. Adamus, *Stanisław Śreniowski*, s. 252. O życiu i twórczości naukowej Stanisława Śreniowskiego: Z. Romek, *Zapomniany historyk...*, s. 75–99.

²⁵ T. Szulc, *Stanisław Śreniowski...*, s. 199. W 1954 r. doszło do konfliktu między Stanisławem Śreniowskim a Henrykiem Grajewskim. Być może obawa przed konkurencją w połączeniu z trudnym charakterem Śreniowskiego zrodziła uprzedzenie do podlegającego mu w Katedrze młodszego o dwa lata kolegi, co poskutkowało odsunięciem Grajewskiego od prowadzenia wykładów, a w 1955 r. przeniesieniem go do Katedry Powszechnej Historii Państwa i Prawa. J.S. Matuszewski, *Henryk Grajewski (1913–1971)* [w:] A. Liszewska, A. Pikulska-Radomska (red.), *70 lat Wydziału Prawa...*, s. 89. W opinii Śreniowskiego wyrażonej na temat kolegi w grudniu 1954 r. czytamy: „nie ma obiektywnych warunków, które by uzasadniały powierzenie dr Henrykowi Grajewskiemu funkcji dydaktycznych i naukowych [...] w zakresie spełnianym przez samodzielnego pracownika nauki, jak również, że dr H. Grajewski nie posiada kwalifikacji wymaganych do nadania tytułu zastępcy profesora” (pis. oryg.).

²⁶ J. Adamus, *Stanisław Śreniowski*, s. 253.

Po śmierci prof. Śreniowskiego kuratorem Katedry na kilka lat został Jan Adamus, a w 1961 r. po uzyskaniu habilitacji jej kierownictwo formalnie objął wspomniany już Henryk Grajewski (1914–1971)²⁷ – badacz utalentowany, sumienny i pracowity oraz – co znamienne – wszechstronny. Jego dorobek obejmuje publikacje z zakresu: mediewistyki, czasów nowożytnych i okresu rozbiorów; pisał o prawie sądowym – w szczególności prawie karnym, teorii prawa, doktrynach, ideologii i historii nauki²⁸.

Władysław Sobociński, kreśląc naukowy portret Grajewskiego, zaznaczył, że łódzki uczony „unikal rozważań programowo-metodologicznych, oddany przede wszystkim [...] rozwiązywaniu konkretnych zagadnień z historii prawa i jego nauki”²⁹. Doceniając nieprzeciętny talent naukowy (oraz biegłą znajomość kilku języków) Henryka Grajewskiego, Zygfryd Rymaszewski wskazywał natomiast na wyjątkowe cechy starszego kolegi, takie jak: „lotny umysł, głęboka erudycja, fotograficzna pamięć”³⁰. W środowisku akademickim postrzegano go jako osobę skromną, serdeczną i życzliwą wobec współpracowników³¹, a jednocześnie głęboko zaangażowaną w sprawy studentów (przez wiele lat pełnił funkcję opiekuna I roku studiów oraz prodziekana ds. studentów). Był również znakomitym dydaktykiem – „wykłady przygotowywał starannie, na pierwszych godzinach niemal dyktując poszczególne kwestie, w miarę upływu czasu intensyfikował tempo wypowiedzi, wymuszając coraz większą aktywność studentów”³². Spowodowana ciężką chorobą przedwczesna śmierć przerwała plany badawcze prof. Grajewskiego, o których świadczą pozostawione bogate materiały naukowe³³.

Następczynią Henryka Grajewskiego została jego wieloletnia współpracowniczka, świeżo habilitowana Filomena Bortkiewicz (1920–1993), która obejmując funkcję

²⁷ H. Grajewski faktycznie kierował Katedrą od śmierci S. Śreniowskiego, jednak w związku z odrzuceniem wniosku o stanowisko docenta w 1959 r. oficjalnie objął ją dopiero po pomyślnie zakończonym przewodzie habilitacyjnym. J.S. Matuszewski, *Henryk Grajewski...*, s. 89–90.

²⁸ *Kara śmierci w prawie polskim do połowy XIV w.* (1956); *Zapomniany projekt konstytucji polskiej z 1807 r. (Grzegorza Bielawskiego poglądy na państwo i prawo)* (1957); *Aleksander Napoleon Dybowski i jego projekt konstytucji dla Polski z 1848 r.* (1959, habilitacja); *Komitet Emigracji Polskiej z 1848 r.* (1960); *Z zagadnień ideologii prawodawstwa w XIII stuleciu* (1962); *Felicjan Abdon Wolski i jego projekt konstytucji dla Polski z 1840 r.* (1966); *Artykuł statutu warckiego o przymusowej sprzedaży solectwa* (1969); *Granice czasowe mocy obowiązującej norm dawnego prawa polskiego* (1970); *Zasada Lex retro non agit w praktyce sądów polskich do połowy XVI w.* (1971).

²⁹ W. Sobociński, *Henryk Grajewski (1914–1971) i jego wkład do historii nauki*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1973, t. 18, z. 2, s. 338.

³⁰ *Z profesorem Zygfrydem Rymaszewskim...*, s. 238.

³¹ W. Sobociński, *Henryk Grajewski (1914–1971)*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1973, t. 25, z. 1, s. 240.

³² J.S. Matuszewski, *Henryk Grajewski...*, s. 90.

³³ Wynika z nich, że w sferze zainteresowań H. Grajewskiego pozostawały również zagadnienia: statusu prawnego więźniów politycznych w II RP, prawa do noszenia broni w Polsce szlacheckiej, publikacji konstytucji i innych aktów ustawodawczych w I Rzeczypospolitej. Ibidem, s. 91–92.

kierownika Katedry w 1972 r., mogła poszczycić się już bogatym dorobkiem naukowym, zwłaszcza w zakresie badań nad ustrojem społecznym³⁴ oraz wiejskim prawem zobowiązaniowym i rzeczowym³⁵. Wielokrotnie nagradzana za osiągnięcia w pracy naukowej, dydaktycznej i organizacyjnej³⁶, cieszyła się uznaniem i szacunkiem kolegów oraz studentów, czego dowodzi m.in. opinia Jacka Matuszewskiego, który wspominając ją, podkreślał następujące jej cechy: „sumienność w przygotowywaniu się do pracy ze studentami, systematyczność w aktualizowaniu będących przedmiotem zajęć zagadnień, punktualność, odpowiedzialna konsekwencja w egzekwowaniu studenckich powinności”³⁷. Niestety, skomplikowana sytuacja rodzinna i postępująca choroba już w latach 70. uniemożliwiły Filomenie Bortkiewicz kontynuowanie kariery naukowej i aktywną pracę na Wydziale.

Po jej przejściu na emeryturę w 1987 r. kierownictwo Katedry objął Jacek Matuszewski (ur. 1946), sprawując je z krótką przerwą do 2016 r.³⁸ Kontynuował w tym czasie badania nad polskim prawem w średniowieczu, dziejami staropolskiej skarbowości i polskiej historiografii³⁹, a w latach późniejszych poruszał również tematy związane z technologią cyfrową i digitalizacją badań historycznych czy problemami polskiej nauki⁴⁰. Profesor Matuszewski odcisnął swoje piętno nie tylko na losach

³⁴ *Prawa do ziemi chłopów pańszczyźnianych w dobrach prywatnych Królestwa Polskiego w latach 1846–1861 w świetle materiałów archiwalnych dot. pow. piotrkowskiego* (1956); *Nadziały i powinności chłopów pańszczyźnianych w dobrach prywatnych Królestwa Polskiego* (1958); *Chłopi i sprawa chłopska w powstaniu styczniowym* (1962).

³⁵ *Akt litkupu i jego znaczenie przy zbyciu nieruchomości chłopskich* (1966); *Alienacje nieruchomości w prawie wiejskim w Małopolsce XVI–XVIII w.* (1970); *Prawo bliźszości w świetle małopolskich ksiąg sądowych wiejskich* (1972).

³⁶ Nagrody: Ministra Edukacji Narodowej, Rektora Uniwersytetu Łódzkiego; odznaczenia państwowe: Odznaka Tysiąclecia Państwa Polskiego, Złoty Krzyż Zasługi, Medal Komisji Edukacji Narodowej, Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, za: P. Lelethal, *In memoriam – Filomena Bortkiewicz* (1920–1993), „*Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego*” 1995, nr 2, s. 164–165.

³⁷ J.S. Matuszewski, *Filomena Bortkiewicz...*, s. 61.

³⁸ W latach 2011–2012 funkcję kuratora Katedry pełniła prof. Teresa Dębowska-Romanowska z Katedry Prawa Finansowego UŁ.

³⁹ *Rzekomy zastaw chłopów w Polsce szlacheckiej* (1974); *Obowiązek służby wojskowej z dóbr ziemskich w Polsce do końca XV w.* (1976); *Zastaw nieruchomości w polskim prawie ziemskim do końca XV stulecia* (1979); *Przywileje i polityka podatkowa Ludwika Węgierskiego w Polsce* (1983, habilitacja, zob. C. Kosikowski, *Dzieje skarbowości polskiej i jej prawa w pracach dr. hab. Jacka Matuszewskiego* [w:] M. Głuszak, D. Wiśniewska-Jóźwiak (red.), *Nil nisi veritas: księga dedykowana Profesorowi Jackowi Matuszewskiemu*, Łódź 2016, s. 27–37); *Dożywocie w dyspozycjach królewskich za Jagiellonów* (1987); *Vicinia id est... Poszukiwania alternatywnej koncepcji staropolskiego opola* (1991); *Najstarszy zwód prawa polskiego* (współautor oprac. J. Matuszewski; 1995).

⁴⁰ *Czy w nauce historii jest już miejsce dla komputera?* (1993); *Źródło – komputer – historyk (Na marginesie wydania księgi ziemskiej kaliskiej. Początek czy koniec merytorycznej dyskusji?)* (1995); *Kudryczycja, czyli poniewieranie nauki przez biurokrację* (2015). Więcej o drodze naukowej J. Matuszewskiego: W. Witkowski, *Jacek Matuszewski – znamienne pasje w uprawianiu historii prawa* [w:] M. Głuszak, D. Wiśniewska-Jóźwiak (red.), *Nil nisi veritas...*, s. 9–26.

samej Katedry, stwarzając szansę rozwoju młodym badaczom i wychowując kolejne ich pokolenie, ale także zapisał się w najnowszej historii dyscypliny, niejednokrotnie stawiając w swoich pracach, zawsze poparte argumentami źródłowymi, tezy będące w opozycji do dotychczasowych ustaleń. W opinii promotora jego pracy doktorskiej, prof. Rymaszewskiego, Jacek Matuszewski to „uczony o nieprzeciętnych walorach intelektualnych”, którego cechuje „umysł chłonny, krytyczny, dysponujący doskonałym warsztatem badawczym”. Jednocześnie postrzegany jest jako badacz „daleki od ulegania autorytetom”⁴¹ i otwarty na akademicki dyskurs – czego efektem jest bogata historia recenzji, zarówno pochlebnych⁴², jak i mocno krytycznych⁴³, zawsze jednak konstruktywnych, oraz fascynujących polemik naukowych z wybitnymi przedstawicielami dyscypliny⁴⁴. Jacek Matuszewski był założycielem i redaktorem naukowym wydawanego od 1993 r. czasopisma naukowego „Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego”⁴⁵ o ugruntowanej pozycji w środowisku historycznoprawnym. Profesor działał również na niwie organizacyjnej na rzecz uczelni, zasiadając w Senacie Uniwersytetu Łódzkiego z ramienia Wydziału Prawa i Administracji⁴⁶.

Obok osiągnięć naukowych także wykłady Jacka Matuszewskiego były wysoko cenione, zawsze gromadząc pełną aulę słuchaczy. Wiedzę przekazywał w sposób uporządkowany, przejrzysty oraz – co istotne dla studentów I roku – przystępny i zrozumiały, szczególną uwagę zwracając na tak istotną dla prawników precyzję językową⁴⁷. Na tych wykładach kształcili się jego przyszli następcy. Prowadzone dziś przez uczniów prof. Matuszewskiego zajęcia dydaktyczne z historii państwa

⁴¹ *Z profesorem Zygfrydem Rymaszewskim...*, s. 244.

⁴² *Pasjonujące dzieje skarbowości. W związku z książką Anny Filipczak-Kocur, Skarbowość Rzeczypospolitej 1587–1648. Projekty – ustawy – realizacja* (2006).

⁴³ Bezkompromisowe stanowisko prof. Matuszewskiego w walce o solidność i uczciwość badań przez piętnowanie naukowej ignorancji, niedbalstwa i bylejakości jest znana w środowisku historyków prawa. Zob. *Uwagi o podręczniku niepotrzebnym* (2003); *Przemysław Dąbkowski na to nie zasłużył. O książce Romana Nowackiego pt. Przemysław Dąbkowski (1877–1950). Profesor Uniwersytetu Jana Kazimierza* (2005); *Czy podręcznik powinien być słuszny czy raczej dobry? W związku z pracą Mariana Kallasa, Historia ustroju Polski, Warszawa 2005* (2007); *Ekscesy recenzyjne w procedurze awansowej na przykładzie postępowania habilitacyjnego z wniosku Dr Justyny Biedy. Recenzja recenzji* (2024).

⁴⁴ *W obronie alternatywnej koncepcji opola* (1995).

⁴⁵ Aktualnie tytuł finansowany jest przez: Uniwersytet Andrzeja Frycza Modrzewskiego w Krakowie, Uniwersytet Łódzki i Uniwersytet Warszawski.

⁴⁶ Z funkcji tej zresztą ustąpił, jak sam wyjaśnia, w dość dramatycznych okolicznościach w wyniku zawiązanej przeciwko niemu personalnej frakcji.

⁴⁷ Także na niwie pisarskiej, jak podkreślił prof. Wojciech Witkowski, Jacka Matuszewskiego charakteryzuje „wyrazisty, a zarazem jasny styl, unikający pustosłowia i wyrażeń ozdobnych, dobór rzeczowej argumentacji i zawsze podawane Czytelnikowi konkluzje rozważań”. W. Witkowski, *Jacek Matuszewski...*, s. 13.

i prawa polskiego oparte są w dużej mierze na opracowanych przez niego materiałach i konspektach⁴⁸.

Od początku swojej drogi naukowej z Katedrą Historii Państwa i Prawa Polskiego związany był również uczeń Filomeny Bortkiewicz – Krzysztof Goźdź-Roszkowski (1942–2024). W swoich pracach zajmował się głównie problematyką I Rzeczypospolitej, szczególnie władzą monarszą i prawem własności szlacheckiej⁴⁹. Był zaangażowany w działalność organizacyjną i dydaktyczną Wydziału⁵⁰, w życiu samej Katedry uczestniczył jednak rzadko, trzymając się nieco na uboczu. Najpewniej z tego powodu z jego inicjatywy w 2005 r. w ramach Katedry Historii Państwa i Prawa Polskiego utworzono Zakład Historii Administracji, którego został kierownikiem⁵¹. Profesor Goźdź-Roszkowski nie doczekał się jednak naukowego następcy, a zakład został rozwiązany po jego przejściu na emeryturę w 2011 r.

Badania prowadzone w Katedrze w latach 90. XX wieku poświęcono głównie ustrojowi Polski przedrozbiorowej. Niestety ich wyniki nie przełożyły się na publikacje monograficzne⁵². Natomiast po 2004 r. zainteresowania naukowe nowego pokolenia pracowników Katedry ukierunkowane zostały na wiek XVIII i XIX. Bezennego wsparcia początkującym badaczom udzielał prof. Jacek Matuszewski, który w roli promotora rozpraw doktorskich dał się poznać jako życzliwy i pomocny, choć wymagający i nierzadko surowy w swoich ocenach opiekun naukowy. W efekcie pod jego opieką w krótkich odstępach czasu powstały i zostały obronione, opublikowane później, dysertacje poświęcone prawu małżeńskiemu majątkowemu⁵³, spadkowemu⁵⁴

⁴⁸ Na podstawie wykładów prof. Matuszewskiego pracownicy Katedry napisali skrypt: J. Bieda, D. Wiśniewska-Jóźwiak (red.), *Niezbędnik studenta I roku. Repetytorium egzaminacyjne do ćwiczeń i egzaminu z historii państwa i prawa polskiego* (2013).

⁴⁹ *Rozdawnictwo skonfiskowanych dóbr ziemskich w prawie polskim XV–XVI wieku* (1974); *Sytuacja prawna „dyplomatycznych” posiadaczy dóbr ziemskich pojezuickich w Polsce u schyłku XVIII w.* (1988, habilitacja); *Problem restytucji dóbr ziemskich zabranych przez monarchę nullo iure w konstytucjach pierwszych sejmów egzekucyjnych* (1999); *Z badań nad nietykalnością majątkową polskiej szlachty. Postanowienia przywilejów z lat 1386–1454* (2007); *Sposoby odzyskania dóbr ziemskich zabranych przez panującą w Polsce od XIII do połowy XV w.* (2015).

⁵⁰ K. Goźdź-Roszkowski był wielokrotnym laureatem: Nagród Rektora UŁ, Nagrody MNSWiT, Złotej Odznaki UŁ, Złotego Krzyża Zasługi, Odznaki „Za Zasługi dla Województwa Piotrkowskiego”, czy Medalu UŁ w Służbie Społeczeństwu i Nauce.

⁵¹ W ramach zajęć dydaktycznych prof. Goźdź-Roszkowski przez kilkadziesiąt lat prowadził wykład z historii administracji.

⁵² Mimo dużej rotacji personalnej w Katedrze w latach 80. i 90. prowadzone w niej badania zaowocowały obroną jedynie dwóch doktoratów poświęconych: statusowi prawnemu wojewody (T. Kubicki, 1999) i szlacheckiemu ruchowi egzekucyjnemu (E. Nowak-Jamróż, 2006).

⁵³ D. Wiśniewska, *Postanawiają, iż co do majątku, jaki obecnie posiadają i w przyszłości mieć mogą... Interczy w małżeńskim prawie majątkowym Królestwa Polskiego na przykładzie Łodzi (1841–1875)* (2012).

⁵⁴ J. Bieda, *Testament – prawo a praktyka Królestwa Polskiego w świetle akt notariuszy zgierskich 1826–1875* (2013).

i opiekuńczemu⁵⁵ w Królestwie Polskim oraz Radzie Nieustającej⁵⁶. Wzorem poprzedników, również po przejściu na emeryturę Jacek Matuszewski uczestniczył w cotygodniowych seminariach oraz służył radą młodszym pracownikom i doktorantom, szczególnie nacisk kładąc na etyczną stronę prowadzonych przez nich badań⁵⁷.

2.2. Katedra Powszechnej Historii Państwa i Prawa

Po przejściu w stan spoczynku prof. Bolesława Wilanowskiego w latach 1950–1955 stanowisko kierownika Katedry Powszechnej Historii Państwa i Prawa pozostawało formalnie nieobsadzone. Funkcję pełniącego obowiązki kierownika przez okres kilku lat sprawowali kolejno: Jan Adamus (1896–1962), a następnie jako zastępca profesora absolwent Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu dr Tadeusz Cieślak (1917–1985), który wkrótce opuścił Łódź na rzecz Wydziału Nauk Społecznych PAN w Warszawie⁵⁸. W 1955 r. po weryfikacji, jako profesor nadzwyczajny, funkcję tę na stałe objął prof. Adamus – absolwent lwowskiej szkoły prawa, uczony, którego wkładu w budowę na Wydziale Prawa i Administracji UŁ silnego centrum badań nad średniowieczem nie sposób przecenić.

Sylwetkę naukową prof. Jana Adamusa charakteryzowała wszechstronność. Jego przedwojenny dorobek obejmował przede wszystkim historię polskiego prawa prywatnego i procesowego⁵⁹. Zajmował się również problematyką unii polsko-litewskiej⁶⁰. Już na łódzkiej uczelni podjął natomiast tematykę ustroju Polski średniowiecznej⁶¹. Prawie na każdym polu badawczym obalał przyjęte w środowisku historyków prawa dogmaty i poglądy⁶². Co istotne, jego ustalenia i tezy wytrzymały próbę czasu⁶³.

⁵⁵ J. Machut-Kowalczyk, *Rada familijna pod powagą sądu pokoju w świetle akt łączyckich, zgierskich i łódzkich z lat 1809–1876* (2014).

⁵⁶ M. Głuszak, *Zbiór rezolucji interpretacyjnych Rady Nieustającej z lat 1786–1788* (2014).

⁵⁷ W ostatnich dziesięciu latach Jacek Matuszewski wypromował kolejnych doktorów podejmujących problematykę prawa w XIX wieku: P. Kamińską, J. Smorągą i M. Strzelecką.

⁵⁸ „Łódzki” okres w życiu zawodowym T. Cieślaka przyniósł owoce w postaci prac poświęconych prawu zjednoczonych Niemiec: *Bismarkowska ustawa antysocjalistyczna z dnia 21 X 1878* (1952); *Dwa projekty niemieckiego kodeksu cywilnego BGB* (1955). Zob. B. Woszczyński, *Tadeusz Cieślak (14 X 1917 – 18 XI 1985)*, „Archeion” 1987, t. 83, s. 332–334; Z. Zdrójkowski, *Tadeusz Cieślak (1917–1985)*, „Zapiski Historyczne” 1988, t. 53, z. 1–2, s. 207–209.

⁵⁹ *Zastaw w prawie litewskim XV i XVI wieku* (1925); *Uwagi nad kwestią charakterystyki prawnej polskiego pozwu średniowiecznego* (1927); *Z badań nad dzierżeniem w polskim prawie średniowiecznym* (1933).

⁶⁰ *Państwo litewskie w latach 1386–1398* (1932); *Najnowsza literatura o akcie krewskim* (1939).

⁶¹ *Monarchia Gallowa* (1952); *Polska teoria rodowa* (1958).

⁶² Szerzej: Z. Rymaszewski, *Jan Adamus jako historyk prawa*, „Zasopismo Prawno-Historyczne” 1997, t. 49, z. 1–2, s. 195–204.

⁶³ *Ibidem*, s. 203.

Jan Adamus służył także z uprawiania na szeroką skalę krytyki naukowej. W nieustrudzony sposób dążył do prawdy naukowej, nawet jeśli oznaczało to wystąpienie przeciwko swoim byłym mistrzom. Jak wspomina prof. Rymaszewski, Jan Adamus „nie uznawał autorytetów i to już w początkach swojej kariery naukowej”⁶⁴ – nie unikał polemiki z największymi, poddając krytyce dzieła Romualda Hubego, Stefana Ehrenkreutza, Adama Vetulaniego, Władysława Abrahama czy Oswalda Balzera. Był według Juliusza Bardacha „burzycielem mitów naukowych, ale też twórcą – opartych o krytyczną analizę źródeł – nowych poglądów na węzłowe zagadnienia ustroju monarchii wczesnopiastowskiej oraz wnikliwym historykiem historiografii”⁶⁵. Trudno o lepszą laurkę. A jednak, mimo znaczącego wkładu prof. Adamusa w rozwój badań nad ustrojem Polski średniowiecznej, przez wielu mediewistów jest on niedoceniany, a jego dorobek jest niesłusznie marginalizowany lub wręcz pomijany w pracach naukowych⁶⁶.

Profesor Adamus zmarł nagle, w trakcie przeprowadzania egzaminów dla studentów. Młody łódzki ośrodek badań historycznoprawnych poniósł kolejną niepowetowaną stratę. Co jednak ważne, u schyłku lat 50. Jan Adamus rozpoczął w Katedrze budowę zespołu badawczego. Dzięki jego staraniom zatrudnienie na Uniwersytecie Łódzkim znaleźli Barbara Waldo i Zygfryd Rymaszewski, w których Jan Adamus dostrzegł – jak się okazało, nie bez podstaw – potencjał na znakomitych historyków prawa, po czym – zgodnie ze swoim przekonaniem, że „nadmiernie podlewały mistrzowi badacz nie podejmie nowych wyzwań, nie skoryguje błędów poprzedników, brnąć co najwyżej ścieżką wydeptaną już przez swego mentora”⁶⁷ – „rzucił oboje na głęboką wodę naukowej samodzielności”⁶⁸. Niemniej przedwczesna śmierć prof. Adamusa sprawiła, że młodzi asystenci pozostali w Katedrze sami, a władze uczelni zostały zmuszone do poszukiwania następcy gotowego do jej objęcia.

Szczęśliwie, z inicjatywy Henryka Grajewskiego i na zaproszenie Rady Wydziału Prawa i Administracji UŁ – początkowo zastępując na wykładach zleconych zmarłego Jana Adamusa, a w 1963 r. obejmując kierownictwo Katedry – z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu na łódzką uczelnię przeniósł się prof. Józef Matu-

⁶⁴ Ibidem.

⁶⁵ J. Bardach, *Jana Adamusa wspominam*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1997, t. 49, z. 1–2, s. 171.

⁶⁶ Szereg współczesnych przykładów takiego podejścia do dorobku J. Adamusa podaje J.S. Matuszewski, *Jana Adamusa droga ku naukowemu niebytowi*, „Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego” 2014, nr 17, s. 276–279. Jednym z niewielu, którzy doceniali wartość jego prac, był Juliusz Bardach. Ibidem, s. 282.

⁶⁷ J.S. Matuszewski, *Jan Adamus (1896–1962)* [w:] A. Liszewska, A. Pikulska-Radomska (red.), *70 lat Wydziału Prawa...*, s. 49–54.

⁶⁸ J.S. Matuszewski, *Garść uwag na jubileusz Profesora Zygfryda Rymaszewskiego*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2014, t. 66, z. 1, s. 298.

szewski (1911–2003)⁶⁹, już wówczas badacz doświadczony, o ugruntowanej pozycji w środowisku historyków prawa, wybitny mediewista i nie mniej znakomity nowożytnik⁷⁰. Choć początkowo budził onieśmienie u łódzkich doktorantów, wkrótce dał się poznać jako osoba szczerą, życzliwą i przychylną młodym pracownikom⁷¹. Przejście Józefa Matuszewskiego było zresztą jednym z najlepszych „transferów” łódzkiego Wydziału, na czym skorzystał zarówno on sam, jak i uczelnia, w której znalazł powszechny szacunek i uznanie⁷². Liczący ponad 250 pozycji wykaz publikacji prof. Matuszewskiego (częściowo zebrany w pięciu tomach⁷³) obejmuje dzieła z zakresu historii Kościoła, historii gospodarczej, prawa sądowego i ustroju⁷⁴. Szczególne miejsce w jego naukowej twórczości zajmowało źródłoznawstwo i krytyka źródeł; był autorem przekładów i wydawnictw źródłowych⁷⁵. Dorobek pisarski prof. Matuszewskiego uzupełnia kilkadziesiąt wnikliwych i rzeczowych recenzji, które stanowiły w jego przekonaniu siłę napędową nauki⁷⁶. Był mistrzem krótkiej formy, publikował dużo, również po niemiecku i francusku. Po przejściu na emeryturę nie zakończył badań naukowych i pozostał czynnym uczestnikiem życia Katedry. W tym okresie powstały kolejne jego prace, w tym jedna z najważniejszych – studium polskiego chama⁷⁷. Józef Matuszewski był także świetnym dydaktykiem. Jego wykłady, prowadzone zazwyczaj z pamięci, jedynie z odwołaniem do małych fiszek, cechowała „zwięzłość i jasność, przy znakomitej dykcji, poważnym traktowaniu słuchaczy”⁷⁸.

Przez najbliższych współpracowników prof. Matuszewski został zapamiętany jako człowiek serdeczny, uśmiechnięty, o wysokiej kulturze osobistej, wielki pasjonat nauki, a jednocześnie z całą mocą zwalczający naukowy fałsz, błagierstwo i bylejakość⁷⁹.

⁶⁹ O przyczynach i okolicznościach przenosin do Łodzi Józefa Matuszewskiego: J.S. Matuszewski, Z. Rymaszewski, *Józef Matuszewski. Pasja nauki. Cena pasji*, Poznań 2014, s. 112–116.

⁷⁰ Z. Rymaszewski, *Józef Matuszewski (1911–2003)*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2004, t. 56, z. 1, s. 393–395.

⁷¹ J.S. Matuszewski, Z. Rymaszewski, *Józef Matuszewski...*, s. 117.

⁷² Ibidem, s. 119–123.

⁷³ *Pisma wybrane* (1999–2002).

⁷⁴ *Immunitet ekonomiczny w dobrach kościoła w Polsce do roku 1381* (1936); *Studia nad prawem rugijskim, cz. I* (1947, habilitacja); *Aqua abrenuntiationis. Studium ze średniowiecznego prawa prywatnego* (1952); *O Państwie i państwie* (1958); *Ewikcja i rękojmia* (1963); *Sprzedawalność urzędów w Polsce* (1964); *Proles illegitima w polskim prawie ziemskim* (1966); *Polskie nazwisko szlacheckie* (1975).

⁷⁵ *Najstarszy zwód prawa polskiego* (1959); *Iura Prutenorum* (1963); *Najstarsze polskie zdanie prozaiczne. Zdanie henrykowski i jego tło historyczne* (1981).

⁷⁶ J.S. Matuszewski, Z. Rymaszewski, *Józef Matuszewski...*, s. 134.

⁷⁷ *Cham* (1991).

⁷⁸ J.S. Matuszewski, Z. Rymaszewski, *Józef Matuszewski...*, s. 117.

⁷⁹ Ibidem, s. 209–211.

U boku Józefa Matuszewskiego swój talent naukowy nadal rozwijała Barbara Waldo (1925–1998)⁸⁰, znakomita mediewistka i znawczyni ksiąg sądowych, której nieliczne, ale wybitne prace z zakresu średniowiecznego prawa sądowego i ustroju⁸¹ powszechnie ceniono i nagradzano. Była ponadto uznanym i lubianym nauczycielem akademickim, za co została wielokrotnie wyróżniona zarówno na samej uczelni, jak i na poziomie ministerialnym⁸².

Następcą prof. Józefa Matuszewskiego na stanowisku kierownika Katedry została jej wieloletni pracownik – absolwent Uniwersytetu Łódzkiego, Zygfryd Rymaszeński (1927–2024)⁸³, autor wielu znamienitych dzieł z zakresu średniowiecznego prawa sądowego, w tym problematyki zastawu, trzecizny i prawa bliższosci⁸⁴ oraz przekładów prawa niemieckiego⁸⁵. Talent Zygfryda Rymaszeńskiego już na początku jego kariery naukowej zauważył Jan Adamus, wskazując, że „przedstawia on umysłowość szlachetną i ofiarną, skłonną do roztropnego umiaru”, a Jacek Matuszewski po latach dodał: „nieprzeciętna umysłowość, dysponująca niezwykle twórczą możliwością przenoszenia jakże różnych doświadczeń między kolejnymi strefami naukowych zainteresowań”⁸⁶.

Warto podkreślić, że prof. Rymaszeński aktywnie działał również na polu organizacyjnym, był m.in.: prodziekanem Wydziału, członkiem Senatu Uniwersytetu Łódzkiego oraz licznych komisji uczelnianych⁸⁷.

Po przejściu na emeryturę w 1997 r. prof. Rymaszeński pozostał na etacie naukowym i wzorem poprzednika aż do śmierci w 2024 r. aktywnie uczestniczył w seminariach katedralnych. Nie zaprzestał również pracy badawczej, której owocem były

⁸⁰ M. Rakowski, *Barbara Waldo (1925–1998)* [w:] A. Liszewska, A. Pikulska-Radomska (red.), *70 lat Wydziału Prawa...*, s. 201–203.

⁸¹ *Z problematyki procesu posesoryjnego w Polsce średniowiecznej* (1962); *Niedział rodzinny w polskim prawie ziemskim do końca XV stulecia* (1967); *Urząd starosty sądowego w Małopolsce w XV i XVI wieku* (1985, habilitacja).

⁸² Nagrody: Rektora UŁ za osiągnięcia w pracy, za osiągnięcia dydaktyczno-wychowawcze, Złota Odznaka UŁ, Medal UŁ „W służbie społeczeństwa i nauki”, Złoty Krzyż Zasługi.

⁸³ J.S. Matuszewski, *Z głuszy i puszczy na katedrę uniwersytecką*, „Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego” 1999, nr 4, s. 5–11.

⁸⁴ *Zastaw osoby w małopolskich zapiskach sądowych XV w.* (1961); *Zastaw w świetle praktyki sądów małopolskich w XV wieku* (1962); *Trzecizna w świetle źródeł polskich z XIV i XV wieku* (1966); *Prawo bliższosci krewnych w polskim prawie ziemskim do końca XV wieku* (1970).

⁸⁵ *Lacińskie teksty Landrechu Zwierciadła Saskiego. Versio Vratislaviensis, versio Sandomiriensis, Łaski* (1975, habilitacja); *Lacińskie teksty Landrechu Zwierciadła Saskiego w Polsce: Jaskier – tekst główny i noty marginesowe* (1985); *Nieznanym spis prawa chełmińskiego z przełomu XIV–XV wieku* (1993).

⁸⁶ J.S. Matuszewski, *Z głuszy i puszczy...*, s. 9–10.

⁸⁷ Należał m.in. do Rady Pedagogicznej I roku, Rady ds. Młodzieży, Komisji Statutowej UŁ, Komisji Opiniującej ds. Zatrudnienia Absolwentów, Komisji Odwoławczej UŁ ds. Oceny Nauczycieli Akademickich, Komisji Dyscyplinarnej dla Nauczycieli Akademickich, Komisji ds. Badań Naukowych, Komisji ds. Aparatury Naukowej, Zespołu Opiniodawczego ds. Prac Zleconych. Ibidem, s. 10–11.

koljne monografie: poświęcone urzędowi woźnego sądowego oraz problematyce prawa miejskiego w średniowieczu⁸⁸. W pamięci społeczności akademickiej zapisał się jako osoba skromna, prostolinijna i sprawiedliwa w swoich ocenach⁸⁹, wspierająca radą młodszych kolegów i zawsze kierująca się życzliwością i szacunkiem⁹⁰.

Kierownictwo Katedry po przejściu na emeryturę Zygryda Rymaszewskiego objął Tadeusz Szulc (ur. 1955), który od początku swojej pracy naukowej koncentrował się na badaniach nad prawem i ustrojem Polski przedrozbiorowej: dziejach skarbowości⁹¹, ruchu egzekucyjnego szlachty w XVI wieku⁹², a w okresie późniejszym prawem małżeńskim rodzin królewskich⁹³.

W ostatnich trzech dekadach badania naukowe pracowników Katedry Powszechnej Historii Państwa i Prawa obejmowały zarówno ustrój, jak i prawo sądowe, od czasów starożytnych po wiek XX, i w większości przypadków zakończyły się udaną obroną rozpraw doktorskich⁹⁴. Warto zwrócić szczególną uwagę na opublikowane na ich podstawie monografie poświęcone prawu wyborczemu nowożytnych Włoch autorstwa Macieja Rakowskiego⁹⁵ oraz monografię będącą efektem oryginalnych w skali kraju badań nad prawem prywatnym starożytnego Bliskiego Wschodu prowadzonych od lat przez Lenę Fijałkowską⁹⁶.

3. Lata 2016–2025

W wyniku zmian strukturalnych na Wydziale Prawa i Administracji UŁ w 2016 r. połączono Katedrę Historii Państwa i Prawa Polskiego z Katedrą Powszechnej

⁸⁸ *Woźny sądowy: Z badań nad organizacją sądów prawa polskiego w średniowieczu* (2008); *Czynności woźnego sądowego. Z badań nad funkcjonowaniem sądów prawa polskiego w średniowieczu* (2010); *Areszt rzeczy jako zabezpieczenie wiarytelności w miastach Polski średniowiecznej* (2015); *Obrót prawny nieruchomościami w Krakowie i podkrakowskim Kazimierzu w średniowieczu* (2021).

⁸⁹ W żaden sposób opinii tej nie zmienia fakt, że z egzaminu z powszechnej historii państwa i prawa na I roku studiów prof. Rymaszewski postawił piszącemu te słowa ocenę niedostateczną.

⁹⁰ W 2025 r. w dowód uznania dla wybitnych osiągnięć naukowych jednej z aul na Wydziale Prawa i Administracji UŁ nadano imię Profesora Zygryda Rymaszewskiego. Trudno też nie wspomnieć o społecznej aktywności profesora, który przez wiele lat zaangażowany był w pomoc materialną dla białoruskiej Polonii.

⁹¹ *Uchwały podatkowe ze szlacheckich dóbr ziemskich za pierwszych Jagiellonów (1386–1501)* (1991).

⁹² *Z badań nad egzekucją praw. Podstawy ustawodawcze egzekucji dóbr, ich interpretacja i nowelizacja na sejmach za panowania Zygmunta II Augusta* (2000, habilitacja).

⁹³ *Materiałne podstawy utrzymania rodziny monarszej w Rzeczypospolitej szlacheckiej* (2006); *Status prawnomajątkowy Ludwika Marii de Gonzaga w świetle intercyz małżeńskich z roku 1645 i 1649* (2015); *Niedynastyczne małżeństwa Jagiellonów i królów elekcyjnych* (2016).

⁹⁴ M. Rakowski (2002), E. Turska-Woźniak (2005), L. Fijałkowska (2006), A. Marciniak-Sikora (2019).

⁹⁵ *Prawo wyborcze do włoskiej izby deputowanych w latach 1861–1923* (2004).

⁹⁶ *Le droit de la vente à Emar* (2014).

Historii Państwa i Prawa, tworząc w ich miejsce Katedrę Badań nad Rozwojem Państwa i Prawa⁹⁷ pod kierownictwem Tadeusza Szulca. W jej ramach do 2024 r. funkcjonowały dwa zakłady: Zakład Badań nad Rozwojem Administracji i Prawa⁹⁸ oraz Zakład Badań nad Rozwojem Ustrojów Państwowych⁹⁹. Warto jednak dodać, że mimo odrębności administracyjnej pracownicy obu katedr (a potem zakładów) od wielu lat (z inicjatywy prof. Józefa Matuszewskiego) spotykali się na cotygodniowych dwugodzinnych seminariach, dzieląc się wynikami prowadzonych badań naukowych¹⁰⁰. Zwyczaj ten, już w ramach jednej katedry, został utrzymany do dziś.

Od 2022 r. Katedrą kieruje Dorota Wiśniewska (ur. 1980), wychowanka prof. Jacka Matuszewskiego, specjalizująca się w dziejach Królestwa Polskiego, której badania nad prawem własności w XIX wieku, z uwzględnieniem specyfiki rozwijającej się Łodzi, stanowią ważny krok w kierunku poznania zjawiska przekształceń ośrodka feudalnego we wczesnokapitalistyczne miasto przemysłowe¹⁰¹.

Obecnie w Katedrze Badań nad Rozwojem Państwa i Prawa zatrudnionych jest ośmiu pracowników, w tym dwóch samodzielnych ze stopniem doktora habilitowanego, pięciu doktorów na stanowisku adiunkta i jeden magister na stanowisku asystenta. Aktualnie prowadzone badania obejmują problematykę: historii polskiej advokatury (D. Wiśniewska)¹⁰², historii ustrojów państwowych (M. Rakowski)¹⁰³, prawa na starożytnym Bliskim Wschodzie (L. Fijałkowska)¹⁰⁴, małżeńskiego prawa majątkowego okresu I Rzeczypospolitej (M. Głuszak)¹⁰⁵, historii prawa i administracji w Królestwie Polskim oraz rozwoju penitencjarystyki (J. Bieda)¹⁰⁶, opieki,

⁹⁷ Pomysłodawca nowej nazwy Katedry prof. Jacek Matuszewski uzasadniał zmianę potrzebą położenia większego nacisku na proces ewolucji zachodzący w prawie i podkreślenia wpływu instytucji dawnego prawa na rozwiązania współcześnie obowiązujące.

⁹⁸ Dawna Katedra Historii Państwa i Prawa Polskiego.

⁹⁹ Dawna Katedra Powszechnej Historii Państwa i Prawa.

¹⁰⁰ J.S. Matuszewski, Z. Rymaszeński, *Józef Matuszewski...*, s. 133–134.

¹⁰¹ *Własność prefabrykancka w Łodzi w latach 1820–1866* (2019, habilitacja).

¹⁰² *Dostęp do zawodu adwokata w świetle sprawozdań Izby Adwokackiej w Warszawie z lat 1925–1938* (2021); *Łódzka Delegatura Rady Adwokackiej w Warszawie w latach 1927–1938* (2023).

¹⁰³ *System parlamentarno-gabinetowy do I wojny światowej* (2016, habilitacja); *Druga wojna światowa a pozycja ustrojowa europejskich monarchów* (2020); *Ustrój Królestwa Hawajów (1810–1893)* (współautor. 2021); *Państwko Gabriele d'Annunzio — ustrój Włoskiej Regencji Carnaro* (2022).

¹⁰⁴ *Legal Fiction in Emar and Ekalte – a Source of Order or Disorder in the Legal System* (2021); *At the Dawn of Legal History: Teaching Law in Ancient Mesopotamia* (2022); *Akty normatywne władcy w prawie starożytnego Bliskiego Wschodu* (2023).

¹⁰⁵ *Advitalitas simplex i advitalitas mutua w polskim prawie ziemskim* (2018); *O małżeńskich darowiznach na wypadek śmierci w XVIII w. w świetle akt Metryki Koronnej* (2021); *Zawarcie kolejnego małżeństwa a utrata dożywocia w polskim prawie ziemskim. Teoria i praktyka* (2024).

¹⁰⁶ *Ewolucja celów i warunków wykonywania kary pozbawienia wolności od średniowiecza po czasy współczesne* (współautor. 2019); *Organizacja i funkcjonowanie aresztów policyjnych w Królestwie Polskim w latach 1817–1867. Część I* (2019); *Areszty detencyjne w Królestwie Polskim 1815–1868. Z badań nad powstawaniem nowożytnej administracji na ziemiach polskich* (2023).

administracji obwodowej w Królestwie Polskim i dziejów łódzkiego sądownictwa (J. Machut-Kowalczyk)¹⁰⁷ oraz staropolskiego prawa spadkowego i współczesnego prawa o notariacie (A. Marciniak-Sikora)¹⁰⁸. W 2023 r. zapoczątkowano też badania nad polskim procesem granicznym (K. Stacherski)¹⁰⁹.

4. Działalność organizacyjna, popularyzatorska i dydaktyczna

Oprócz badań naukowych pracownicy Katedry (wcześniej Katedr) od lat prowadzą aktywną działalność również w innych obszarach przestrzeni akademickiej. Łódzki ośrodek dwukrotnie był gospodarzem Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr Historyczno-Prawnych (1991 i 2012) oraz Sympozjum Historyków Państwa i Prawa Polskiego (2019). Począwszy od 2016 r., Katedra Badań nad Rozwojem Państwa i Prawa corocznie na przełomie kwietnia i maja (z przerwą w okresie pandemii COVID-19) organizuje także konferencje naukowe z cyklu „Wiosenne Spotkania Historyków Prawa”¹¹⁰, na których gości zarówno doświadczonych badaczy, jak i doktorantów oraz studentów z ośrodków akademickich całego kraju.

Przez wiele lat łódzcy historycy prawa, w szczególności Józef i Jacek Matuszewscy oraz Zygfryd Rymaszewski, zaangażowani byli w działalność Łódzkiego Towarzystwa Naukowego, w ramach którego wygłosili wiele wykładów popularyzujących wiedzę i upowszechniających wyniki badań naukowych.

Obecnie pracownicy Katedry są również aktywnymi członkami Polskiego Towarzystwa Historii Prawa¹¹¹ – którego zjazd założycielski odbył się w 2021 r. w Łodzi.

W okresie poprzedzającym reformę z 2005 r. zespoły katedr historycznoprawnych brały czynny udział w procesie rekrutacyjnym kandydatów na studia na Wydziale Prawa i Administracji UŁ, przy przygotowywaniu i przeprowadzaniu egzaminów wstępnych.

¹⁰⁷ *Zmiany organizacji sądów pokoju w Łodzi pod niemiecką okupacją w czasie I wojny światowej* (2018); *Drobna przestępczość w okupowanej Łodzi do 1917 roku w świetle praktyki sądowej i doniesień prasy* (2019); *Zezwolenie na małżeństwo opiekunki naturalnej na podstawie akt łódzkiego magistratu z lat 1832–1876* (2024).

¹⁰⁸ *Rezygnacja przez nupturientów i małżonków ze wspólności ustawowej w świetle praktyki notariuszy Łódzkiej Izby Notarialnej* (2016).

¹⁰⁹ *Oblatowanie wyroków sądów podkomorskich w księgach ziemskich na przykładzie praktyki województwa łęczyckiego w drugiej połowie XVI wieku* (2023).

¹¹⁰ Pierwsze edycje konferencji nosiły nazwę „Wiosenne Spotkania Młodych” i skierowane były głównie do doktorantów i pracowników ze stopniem doktora. Inicjatywa cyklicznych konferencji wyszła od prof. Jacka Matuszewskiego.

¹¹¹ Stowarzyszenie zostało zarejestrowane w 2022 r. w Krakowie.

Wypada dodać, że studenci łódzkiego Wydziału Prawa i Administracji pod opieką pracowników wszystkich trzech katedr (w tym Katedry Prawa Rzymskiego) wielokrotnie i z sukcesami startowali w kolejnych edycjach Ogólnopolskiej Olimpiady Historyczno-Prawnej im. M. Szczanieckiego (m.in. I miejsce w 2003 r.). Od 2013 r. przy jednostce prężnie funkcjonuje Studenckie Koło Naukowe Historii Prawa¹¹², którego celem jest upowszechnianie wśród studentów wiedzy z zakresu dziejów państwa i prawa¹¹³.

Podsumowanie

Na dorobek naukowy pracowników katedr historycznoprawnych Uniwersytetu Łódzkiego składają się osiągnięcia kilku pokoleń badaczy, w tym tak wybitnych jednostek, jak Jan Adamus, Henryk Grajewski, Józef Matuszewski czy Zygfryd Rymaszewski. Za ich sprawą w ciągu kilku dekad Łódź stała się ważnym, liczącym się na mapie Polski ośrodkiem badań nad historią prawa. I chociaż uprawiana przez nas dyscyplina przeżywa obecnie kryzys i coraz częściej jesteśmy świadkami marginalizowania lub wręcz deprecjonowania wagi nauk historycznoprawnych¹¹⁴, to dzięki dziełom naszych poprzedników pamięć o nich wciąż jest żywa, a ich pasja do nauki, poparta tytaniczną pracą, stanowi dziś niedościgniony wzór. Pozostajemy więc pełni nadziei, że niniejszy skromny tekst choćby w niewielkim stopniu przyczyni się do zachowania pamięci o naszych poprzednikach – nauczycielach, mentorach i mistrzach. Dla przyszłych pokoleń naukowców będzie natomiast inspiracją, która sprawi, że nawiążą do wspaniałej tradycji łódzkich badań nad historią prawa i ustroju.

¹¹² Opiekę nad Kołem od początku jego istnienia sprawują D. Wiśniewska i J. Bieda.

¹¹³ <https://www.facebook.com/historiaprawaul>.

¹¹⁴ Świadczy o tym niemal lekceważący stosunek części środowiska akademickiego do przedmiotów historycznoprawnych i podważanie zasadności ich wykładania w dotychczasowym kształcie i wymiarze. Warto przypomnieć, że już kilkanaście lat temu prof. Zygfryd Rymaszewski ostrzegł: „Likwidacja zajęć dydaktycznych przedmiotów historycznoprawnych oznacza upadek nauki historii państwa i prawa *sensu largo*, to jest z prawem rzymskim i doktrynami włącznie. O historii państwa i prawa polskiego społeczeństwo polskie czerpałoby wówczas wiedzę od sąsiadów, zwłaszcza z zachodu z różnych *Ostforschungen* i temu podobnych”. Mimo to prof. Rymaszewski twierdził, że o przyszłość dyscypliny jest spokojny. Niestety, dziś jego słowa nie brzmią już tak optymistycznie. *Z profesorem Zygfrydem Rymaszewskim...*, s. 245.

Tabela 1. Pracownicy katedr historycznoprawnych UŁ w latach 1945–2025¹¹⁵

Nazwisko i imię stopień/tytuł naukowy (rok uzyskania)	Okres zatrudnienia ¹¹⁶	Nazwa jednostki/jednostek
Adamus Jan – dr (1927) ¹¹⁷ – hab. (1933) ¹¹⁸ – prof. nadzw. (1954) – prof. zw. (1959) ¹¹⁹	1949–1962	Katedra Historii Sądowego Prawa Polskiego od 1950 r. Katedra Historii Państwa i Prawa Pol- skiego od 1955 r. Katedra Powszechnej Historii Państwa i Prawa
Bieda Justyna – dr (2011)	2004–nadal	Katedra Historii Państwa i Prawa Polskiego od 2016 r. Katedra Badań nad Rozwojem Państwa i Prawa
Bieluńska Maria	1945–1949 ¹²⁰	Katedra Historii Prawa na Zachodzie Europy
Bieszcz Marian	1950–1951	Katedra Powszechnej Historii Państwa i Prawa
Bortkiewicz Filomena – dr (1960) – hab. (1971)	1951–1990 ¹²¹	Katedra Historii Państwa i Prawa Polskiego
Cieślak Tadeusz – dr (1947) ¹²² – hab. (1977) ¹²³ – prof. nadzw. (1955) – prof. zw. (1965)	1951–1954	Katedra Powszechnej Historii Państwa i Prawa
Fijałkowska Lena – dr (2005)	2001–nadal	Katedra Powszechnej Historii Państwa i Prawa od 2016 r. Katedra Badań nad Rozwojem Państwa i Prawa

¹¹⁵ W zestawieniu uwzględniono pracowników etatowych, osoby zatrudnione na umowę zlecenie, asystentów stażystów oraz tzw. asystentów wolontariuszy. Wykaz opracowano w oparciu o *Skład osobowy. Uniwersytet Łódzki (lata 1946–2007) oraz Akta osobowe UŁ*. Pomocny okazał się również *Wykaz pracowników naukowych i naukowo-dydaktycznych Wydziału Prawno-Ekonomicznego Wydziału Prawa i Administracji UŁ w latach 1945–1995*, oprac. T. Kubicki, „Acta Universitatis Lodzianis. Folia Iuridica” 1997, t. 64, s. 157–166.

¹¹⁶ W tabeli uwzględniono okres zatrudnienia w katedrze/katedrach historycznoprawnych UŁ. W przypadku przejścia do innej katedry stosowne informacje zawarto w przypisie.

¹¹⁷ Doktorat obroniony na Uniwersytecie Jan Kazimierza we Lwowie.

¹¹⁸ Habilitacja uzyskana na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie.

¹¹⁹ Zgodnie z obowiązującą ustawą do uzyskania tytułu naukowego profesora zwyczajnego profesor nadzwyczajny winien był poddać się odpowiedniemu postępowaniu w celu uzyskania stopnia naukowego doktora nauk. W tym celu J. Adamus ponownie doktoryzował się w 1956 r. na Uniwersytecie Warszawskim.

¹²⁰ W latach 1945–1946 M. Bieluńska była asystentem w Katedrze Prawa Kościelnego i Małżeńskiego.

¹²¹ W 1950 r. F. Bortkiewicz zatrudniona została w Katedrze Prawa Rzymskiego. Rok później przeszła do Katedry Historii Państwa i Prawa Polskiego, której wierna została do emerytury.

¹²² Doktorat uzyskany na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu.

¹²³ Habilitacja uzyskana w Zakładzie Historii Pomorza Instytutu Historii PAN.

Nazwisko i imię	Okres zatrudnienia	Nazwa jednostki/jednostek
Garstka Dorota	1990–1996 ¹²⁴	Katedra Historii Państwa i Prawa Polskiego
Gąsecka (Albert) Krystyna	1951–1959	Katedra Powszechnej Historii Państwa i Prawa
Głuszak Marcin – dr (2012)	2004–nadal	Katedra Historii Państwa i Prawa Polskiego od 2016 r. Katedra Badań nad Rozwojem Państwa i Prawa
Goźdź-Roszkowski Krzysztof – dr (1972) – hab. (1989) – prof. nadzw. (1990)	1964–2011	Katedra Historii Państwa i Prawa Polskiego
Grabski Marian – dr (1937) ¹²⁵	1945–1951	Katedra Historii Sądowego Prawa Polskiego od 1950 r. Katedra Historii Państwa i Prawa Polskiego
Grajewski Henryk – dr (1951) – hab. (1961) – prof. nadzw. (1971)	1949–1971	Katedra Historii Sądowego Prawa Polskiego od 1950 r. Katedra Historii Państwa i Prawa Polskiego od 1955 r. Katedra Powszechnej Historii Państwa i Prawa od 1958 r. Katedra Historii Państwa i Prawa Polskiego
Grodecki Piotr	1987–1992	Katedra Historii Państwa i Prawa Polskiego
Kłós Michał	1951–1955 ¹²⁶	Katedra Historii Państwa i Prawa Polskiego
Kowalska Eugenia	1970–1979 ¹²⁷	Katedra Powszechnej Historii Państwa i Prawa
Kubicki Tomasz – dr (1999)	1989–2014	Katedra Historii Państwa i Prawa Polskiego
Kulesza Adam	2005–2014	Katedra Powszechnej Historii Państwa i Prawa
Kuna Andrzej	1982–1988	Katedra Historii Państwa i Prawa Polskiego
Kuroszczyk Tadeusz	1946–1949	Katedra Historii Prawa na Zachodzie Europy
Lelental Piotr	1993–2001	Katedra Historii Państwa i Prawa Polskiego
Lipińska Renata	1985–1988	Katedra Historii Państwa i Prawa Polskiego
Machut-Kowalczyk Joanna – dr (2013)	2009–nadal	Katedra Historii Państwa i Prawa Polskiego od 2016 r. Katedra Badań nad Rozwojem Państwa i Prawa
Marciniak-Sikora Anna – dr (2019)	2008–nadal	Katedra Powszechnej Historii Państwa i Prawa od 2016 r. Katedra Badań nad Rozwojem Państwa i Prawa
Markiewicz Marek	1973–1979	Katedra Historii Państwa i Prawa Polskiego

¹²⁴ W latach 1997–2001 D. Garstka zatrudniona była w Katedrze Prawa Międzynarodowego i Stosunków Międzynarodowych UŁ.

¹²⁵ Doktorat obroniony na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie.

¹²⁶ W 1955 r. M. Kłós przeszedł do Katedry Prawa Rzymskiego, gdzie pracował do 1958 r.

¹²⁷ W latach 1970–1971 E. Kowalska odbyła asystenckie studia przygotowawcze, a na umowę o pracę została zatrudniona w 1971 r.

Nazwisko i imię	Okres zatrudnienia	Nazwa jednostki/jednostek
Matuszewski Jacek – dr (1976) – hab. (1983) – prof. nadzw. (1990) – prof. zw. (1993)	1969–2018	Katedra Historii Państwa i Prawa Polskiego od 2016 r. Katedra Badań nad Rozwojem Państwa i Prawa
Matuszewski Józef – dr (1936) ¹²⁸ – hab. (1949) – prof. nadzw. (1954) – prof. zw. (1959)	1962–2003	Katedra Powszechnej Historii Państwa i Prawa
Menkes-Frykowska Aleksandra	1965–1968	Katedra Historii Państwa i Prawa Polskiego
Migala Henryk	1946–1948	Katedra Historii Ustroju Polski
Nowak Tomasz	1989–1990	Katedra Historii Państwa i Prawa Polskiego
Nowak-Jamróz Edyta – dr (2006)	1996–2006	Katedra Historii Państwa i Prawa Polskiego
Podgórska Magdalena	1998–2009	Katedra Powszechnej Historii Państwa i Prawa od 2001 r. Katedra Historii Państwa i Prawa Polskiego
Pyziak Michał	2004–2013	Katedra Historii Państwa i Prawa Polskiego
Rakowski Maciej – dr (2002) – hab. (2017) – prof. UŁ (2018)	1995–nadal	Katedra Powszechnej Historii Państwa i Prawa od 2016 r. Katedra Badań nad Rozwojem Państwa i Prawa
Rembielińska-Skomial Agnieszka	1983–1987 ¹²⁹	Katedra Powszechnej Historii Państwa i Prawa
Rotocki Zbigniew – dr (1950) – hab. (1963) – prof. nadzw. (1975)	1948–1951 ¹³⁰	Katedra Historii Prawa na Zachodzie Europy od 1950 Katedra Powszechnej Historii Państwa i Prawa
Rymaszewski Zygfryd – dr (1965) – hab. (1975) – prof. nadzw. (1986) – prof. zw. (1990)	1959–2024	Katedra Powszechnej Historii Państwa i Prawa od 2016 r. Katedra Badań nad Rozwojem Państwa i Prawa

¹²⁸ Stopnie doktora, doktora habilitowanego oraz tytuły profesorskie uzyskane na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

¹²⁹ W latach 1987–1991 A. Rembielińska-Skomial zatrudniona była w Zakładzie Prawa Zarządzania Gospodarką Narodową UŁ.

¹³⁰ W 1960 r. Z. Rotocki po kilku latach przerwy rozpoczął pracę w Zakładzie Prawa Międzynarodowego Publicznego UŁ, którą kontynuował do śmierci w 1978 r.. R. Bierzanek, *Profesor Zbigniew Rotocki*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Iuridica” 1982, t. 7, s. 3; P. Daranowski, *Zbigniew Rotocki (1920–1978)* [w:] A. Liszewska, A. Pikulska-Radomska (red.), *70 lat Wydziału Prawa...*, s. 168.

Nazwisko i imię	Okres zatrudnienia	Nazwa jednostki/jednostek
Sawicki Witold – dr (1930) ¹³¹ – dr hab. (1933) ¹³²	(1945–1946)	–
Siuchniński Mateusz – dr (1946) ¹³³	1952–1955 ¹³⁴	Katedra Historii Państwa i Prawa Polskiego
Smolarek Przemysław – dr (1950) ¹³⁵ – hab. (1970)	1950–1951	Katedra Historii Państwa i Prawa Polskiego
Stacherski Krystian	2025–nadal	Katedra Badań nad Rozwojem Państwa i Prawa
Stępień Radosław	1988–1993	Katedra Powszechnej Historii Państwa i Prawa
Szerer Mieczysław – dr (1907) ¹³⁶	1947 ¹³⁷	–
Szlaszewski Janusz	1947–1948	Katedra Historii Sądowego Prawa Polskiego
Szulc Tadeusz – dr (1988) – hab. (2001) – prof. nadzw. (2004)	1979–2023	Katedra Powszechnej Historii Państwa i Prawa od 2016 r. Katedra Badań nad Rozwojem Państwa i Prawa
Szymańska (Socha) Halina	1956–1964	Katedra Historii Państwa i Prawa Polskiego
Śreniowski Stanisław – dr (1939) ¹³⁸ – hab. (1949) ¹³⁹ – prof. nadzw. (1949)	1945–1957 ¹⁴⁰	Katedra Historii Ustroju Polski od 1950 r. Katedra Historii Państwa i Prawa Pol- skiego
Turska-Woźniak Ewa – dr (2005)	1997–2005	Katedra Powszechnej Historii Państwa i Prawa

¹³¹ Doktorat obroniony na Wydziale Prawa Uniwersytetu Warszawskiego.

¹³² Habilitacja uzyskana na Uniwersytecie Warszawskim.

¹³³ Doktorat z filozofii.

¹³⁴ W latach 1945–1947 M. Siuchniński pracował w Katedrze Historii Społecznej Starożytności i Wieków Średnich na Wydziale Humanistycznym UŁ, w latach 1947–1950 zatrudniony był w Zakładzie Studium Nauk o Polsce i Świecie Współczesnym, od 1950 r. prowadził na Wydziale Prawa wykłady zleczone z zagadnień Polski współczesnej.

¹³⁵ Doktorat z filozofii uzyskany na Uniwersytecie Jagiellońskim.

¹³⁶ Doktorat z prawa obroniony na Uniwersytecie Jagiellońskim.

¹³⁷ M. Szerer prowadził wykład zlecony z historii prawa i Konstytucji Wielkiej Brytanii w semestrze letnim w 1947 r.

¹³⁸ Doktorat obroniony na Uniwersytecie Jagiellońskim.

¹³⁹ Według Z. Romka S. Śreniowski habilitował się w 1947 r., a nominację na profesora nadzwyczajnego otrzymał w 1948 r. (Z. Romek, *Zapomniany historyk...*, s. 90). T. Szulc podaje rok 1949 dla obu wydarzeń, co pokrywa się z dokumentacją akt osobowych S. Śreniowskiego (T. Szulc, *Stanisław Śreniowski...*, s. 198).

¹⁴⁰ Od 1945 r. S. Śreniowski prowadził wykłady zleczone na Wydziale Humanistycznym UŁ z historii chłopów w Polsce oraz na Wydziale Prawno-Ekonomicznym UŁ z historii ustroju Polski. Na pełnym etacie zatrudniony został w 1946 r.

Nazwisko i imię	Okres zatrudnienia	Nazwa jednostki/jednostek
Waldo Barbara – dr (1964) – hab. (1985) – prof. nadzw. (1990)	1957–1995	Katedra Powszechnej Historii Państwa i Prawa
Walter Paweł	1984–1993	Katedra Powszechnej Historii Państwa i Prawa
Wilanowski Bolesław – dr (1918) ¹⁴¹ (1927) ¹⁴² – hab. (1919) ¹⁴³ – prof. nadzw. (1920) ¹⁴⁴ – prof. zw. (1929) ¹⁴⁵ – prof. zw. (1930) ¹⁴⁶ – prof. zw. (1947) ¹⁴⁷	1946–1950 ¹⁴⁸	Katedra Historii Prawa na Zachodzie Europy
Wiśniewska Dorota – dr (2009) – hab. (2020) – prof. UŁ (2021)	2004–nadal	Katedra Historii Państwa i Prawa Polskiego od 2016 r. Katedra Badań nad Rozwojem Państwa i Prawa
Wyka Sławomir	1979–1982	Katedra Historii Państwa i Prawa Polskiego
Wysółuch Seweryn – dr (1930) ¹⁴⁹ – hab. (1937) – prof. nadzw. (1948) ¹⁵⁰ – prof. zw. (1957)	1946	Katedra Historii Ustroju Polski
Zagórny Stanisław – dr (1961)	1949–1963	Katedra Historii Ustroju Polski od 1950 r. Katedra Historii Państwa i Prawa Polskiego

¹⁴¹ Doktorat z zakresu teologii uzyskany na Uniwersytecie Jagiellońskim.

¹⁴² Doktorat z zakresu prawa kanonicznego uzyskany na Uniwersytecie Warszawskim.

¹⁴³ Habilitacja z zakresu prawa kanonicznego uzyskana na Uniwersytecie Jana Kazimierza.

¹⁴⁴ Stopień profesora nadzwyczajnego teologii dogmatycznej na Uniwersytecie Stefana Batorego.

¹⁴⁵ Tytuł profesora zwyczajnego teologii dogmatycznej fundamentalnej uzyskany na Uniwersytecie Stefana Batorego.

¹⁴⁶ Tytuł profesora zwyczajnego prawa kościelnego uzyskany na Uniwersytecie Stefana Batorego.

¹⁴⁷ Tytuł profesora zwyczajnego historii prawa na Zachodzie Europy uzyskany na Uniwersytecie Łódzkim.

¹⁴⁸ W latach 1945–1946 B. Wilanowski kierował Katedrą Prawa Kościelnego i Małżeńskiego UŁ. W roku akad. 1950–1951 pracował jako lektor języka rosyjskiego na Wydziale Prawa i Wydziale Filologicznym UŁ.

¹⁴⁹ Doktorat i habilitacja uzyskana na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie.

¹⁵⁰ Tytuły profesorskie uzyskane na Uniwersytecie Wrocławskim.

Tabela 2. Kierownicy katedr historycznoprawnych UŁ w latach 1946–2025

1946–1950		
Katedra Historii Ustroju Polski	Katedra Historii Sądowego Prawa Polskiego	Katedra Historii Prawa na Zachodzie Europy
Wysłouch Seweryn (1946) Śreniowski Stanisław (1946–1950)	Grabski Marian (1946–1950)	Wilanowski Bolesław (1946–1950)
1950–2016		
Katedra Historii Państwa i Prawa Polskiego	Katedra Powszechnej Historii Państwa i Prawa	
Śreniowski Stanisław (1950–1957)	Adamus Jan p.o. kier. (1950–1951)	
Adamus Jan (kurator) (1957–1961)	Cieślak Tadeusz p.o. kier. (1951–1954)	
Grajewski Henryk (1961–1971)	Adamus Jan (1955–1962)	
Bortkiewicz Filomena (1972–1987)	Grajewski Henryk p.o. kier. (1962–1963)	
Matuszewski Jacek (1987–2011)	Matuszewski Józef (1963–1981)	
Dębowska-Romanowska Teresa (kurator) (2011–2012)	Rymaszewski Zygfryd (1981–1997)	
Matuszewski Jacek (2012–2016)	Szulc Tadeusz p.o. kier. (1997–2001) Szulc Tadeusz (2001–2016)	
2016–2025		
Katedra Badań nad Rozwojem Państwa i Prawa		
Szulc Tadeusz (2016–2022)		
Wiśniewska Dorota (2022–nadal)		

BIBLIOGRAFIA

- Adamus J., *Stanisław Śreniowski*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1958, t. 10, z. 1, s. 251–253.
- Bar J.R., *Prof. Bolesław Wilanowski (30 I 1885–4 X 1952)*, „Prawo Kanoniczne: kwartalnik prawno-historyczny” 1979, t. 22, nr 1–2, s. 259–263.
- Baranowski B., Baranowski K., *Pierwsze lata Uniwersytetu Łódzkiego 1945–1949*, Łódź 1985.
- Bardach J., *Jana Adamusa wspominam*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1997, t. 49, z. 1–2, s. 163–173.
- Bardach J., *Łódzki ośrodek historyczno-prawny na tle polskiej nauki historii prawa*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2000, t. 52, z. 1–2, s. 436–439.
- Bierzanek R., *Profesor Zbigniew Rotocki*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Iuridica” 1982, t. 7, s. 3–8.
- Daranowski P., *Zbigniew Rotocki (1920–1978)* [w:] A. Liszewska, A. Pikulska-Radomska (red.), *70 lat Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego*, Łódź 2015, s. 167–169.
- Dębiński A., *O profesorze Bolesławie Wilanowskim – nieco zapomnianym wileńskim uczonym*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Sklodowska. Sectio G” 2024, t. 51, z. 3, s. 55–69.

- Hemperek P., *Sawicki Witold* [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 35, Warszawa–Kraków 1994, s. 346–348.
- Kodrębski J., *Wydział Prawa w latach 1945–1995* [w:] A. Liszewska, A. Pikulska-Radomska (red.), *70 lat Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego*, Łódź 2015, s. 21–28.
- Lelental P., *In memoriam – Filomena Bortkiewicz (1920–1993)*, „*Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego*” 1995, nr 2, s. 164–165.
- Kosikowski C., *Dzieje skarbowości polskiej i jej prawa w pracach dr. hab. Jacka Matuszewskiego* [w:] M. Głuszak, D. Wiśniewska-Jóźwiak (red.), *Nil nisi veritas: księga dedykowana Profesorowi Jackowi Matuszowskiemu*, Łódź 2016, s. 27–37.
- Matuszewski J.S., *Filomena Bortkiewicz (1920–1993)* [w:] A. Liszewska, A. Pikulska-Radomska (red.), *70 lat Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego*, Łódź 2015, s. 59–62.
- Matuszewski J.S., *Garść uwag na jubileusz Profesora Zygryfda Rymaszewskiego*, „*Czasopismo Prawno-Historyczne*” 2014, t. 66, z. 1, s. 295–299.
- Matuszewski J.S., *Henryk Grajewski (1913–1971)* [w:] A. Liszewska, A. Pikulska-Radomska (red.), *70 lat Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego*, Łódź 2015, s. 87–92.
- Matuszewski J.S., *Jan Adamus (1896–1962)* [w:] A. Liszewska, A. Pikulska-Radomska (red.), *70 lat Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego*, Łódź 2015, s. 49–54.
- Matuszewski J.S., *Jana Adamusa droga ku naukowemu niebytowi*, „*Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego*” 2014, nr 17, s. 271–286.
- Matuszewski J.S., *Z głuszy i puszcy na katedrę uniwersytecką*, „*Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego*” 1999, nr 4, s. 5–11.
- Matuszewski J.S., Rymaszewski Z., *Dorobek naukowy pięćdziesięciolecia Katedr Historii Państwa i Prawa Polskiego i Powszechnej Historii Państwa i Prawa*, „*Acta Universitatis Lodziensis. Folia Iuridica*” 1997, t. 64, s. 31–39.
- Matuszewski J.S., Rymaszewski Z., *Józef Matuszewski. Pasja nauki. Cena pasji*, Poznań 2014.
- Orzechowski K., *Seweryn Wysłouch (1900–1968)*, „*Czasopismo Prawno-Historyczne*” 1968, t. 20, z. 2, s. 191–194.
- Puś W., *Zarys historii Uniwersytetu Łódzkiego*, Łódź 2020.
- Rakowski M., *Barbara Waldo (1925–1998)* [w:] A. Liszewska, A. Pikulska-Radomska (red.), *70 lat Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego*, Łódź 2015, s. 201–203.
- Romek Z., *Zapomniany historyk – Stanisław Śreniowski (1912–1957)*, „*Klio Polska. Studia i Materiały z dziejów historiografii polskiej XIX–XX w.*” 2012, nr 6, s. 75–99.
- Rymaszewski Z., *Jan Adamus jako historyk prawa*, „*Czasopismo Prawno-Historyczne*” 1997, t. 49, z. 1–2, s. 195–204.
- Rymaszewski Z., *Józef Matuszewski (1911–2003)*, „*Czasopismo Prawno-Historyczne*” 2004, t. 56, z. 1, s. 393–395.
- Skład osobowy i spis wykładów na rok akademicki 1946–1947*, Łódź 1947.
- Sobociński W., *Henryk Grajewski (1914–1971)*, „*Czasopismo Prawno-Historyczne*” 1973, t. 25, z. 1, s. 235–240.
- Sobociński W., *Henryk Grajewski (1914–1971) i jego wkład do historii nauki*, „*Kwartalnik Historii Nauki i Techniki*” 1973, t. 18, z. 2, s. 333–340.
- Szulc T., *Bolesław Wilanowski (1885–1952)* [w:] A. Liszewska, A. Pikulska-Radomska (red.), *70 lat Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego*, Łódź 2015, s. 213–216.

- Szulc T., *Stanisław Śreniowski (1912–1957)* [w:] A. Liszewska, A. Pikulska-Radomska (red.), *70 lat Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego*, Łódź 2015, s. 197–199.
- Śreniowska K., *Moje życie*, oprac., wstęp i komentarz J. Kolbuszewska, R. Stobiecki, Łódź 2018.
- W.M.B., *Z prac Katedr Historii Państwa i Prawa Polskiego*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1956, t. 8, z. 1, s. 388–390.
- Waszczyński J., Wróblewski J., *Wydział Prawa w latach 1945–1969* [w:] A. Liszewska, A. Pikulska-Radomska (red.), *70 lat Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego*, Łódź 2015, s. 15–19.
- Witkowski W., *Jacek Matuszewski – znamienne pasje w uprawianiu historii prawa* [w:] M. Głuszak, D. Wiśniewska-Jóźwiak (red.), *Nil nisi veritas: księga dedykowana Profesorowi Jackowi Matuszewskiemu*, Łódź 2016, s. 9–26.
- Woszczyński B., *Tadeusz Cieślak (14 X 1917 – 18 XI 1985)*, „Archeion” 1987, t. 83, s. 332–334.
- Wykaz pracowników naukowych i naukowo-dydaktycznych Wydziału Prawno-Ekonomicznego, Wydziału Prawa, Wydziału Prawa i Administracji UE w latach 1945–1995*, oprac. T. Kubicki, „Acta Universitatis Lodzianis. Folia Iuridica” 1997, t. 64, s. 157–166.
- Z profesorem Zygfrydem Rymaszewskim rozmawia Henryk Olszewski*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2007, t. 59, z. 1, s. 233–246.
- Zdrójkowski Z., *Tadeusz Cieślak (1917–1985)*, „Zapiski Historyczne” 1988, t. 53, z. 1–2, s. 207–209.

Marcin Głuszak

Uniwersytet Łódzki, Polska

University of Lodz, Poland

<https://orcid.org/0000-0002-1078-9012>